Εισαγωγή

Φανταστείτε, ενώ δουλεύετε, ξαφνικά μια μέρα να σας κόψουν εντελώς το μισθό. Εν τω μεταξύ οι μήνες περνούν. Το αφεντικό σας σας λέει να συνεχίσετε να εργάζεστε, ειδάλλως θα απολυθείτε. Φανταστείτε ταυτόχρονα ότι όλοι σας οι γνωστοί παίρνουν πλέον το μισό μισθό που έπαιρναν κάποτε ή ότι χάνουν τη δουλειά τους. Ότι η κρατική τηλεόραση και η ραδιοφωνία κλείνουν μέσα σε μία νύχτα και ότι οι ιδιωτικοί ραδιοφωνικοί σταθμοί έχουν αντικαταστήσει τους υπαλλήλους τους με προγράμματα υπολογιστή που παίζουν αυτόματα μουσική. Ότι οι μεγαλύτερες εφημερίδες της χώρας κηρύσσουν πτώχευση μέσα σε έξι μήνες. Ότι η θάλασσα και τα νησιά της χώρας σας πωλούνται κομμάτι κομμάτι στον οποιονδήποτε. Ότι η ιατροφαρμακευτική περίθαλψη περιορίζεται σε τέτοιο βαθμό, που αναγκάζεστε να φέρνετε οι ίδιοι σύριγγες και επιδέσμους στα νοσοκομεία. Ότι μια μέρα βλέπετε τη γιαγιά του καλύτερού σας φίλου να ζητιανεύει μπροστά στο σούπερ μάρκετ. Και πως, εν μέσω όλων αυτών και ενώ συνεχίζετε να δουλεύετε αμισθί, σύσσωμος ο ευρωπαϊκός Τύπος σάς αποκαλεί «τεμπέλη».

Αυτό ακριβώς συμβαίνει στην Ελλάδα αυτή τη στιγμή. Στην

τριακοστή τέταρτη μεγαλύτερη οικονομία του κόσμου, σε μια χώρα που, πριν από λίγα μόλις χρόνια, ήταν μια οικονομικά υγιής ευρωπαϊκή χώρα, η οποία είχε το χαμηλότερο ποσοστό αυτοκτονιών σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Στην Ελλάδα τον τελευταίο μόνο χρόνο οι αυτοκτονίες έχουν αυξηθεί κατά 40%. Η κατάσταση είναι τόσο σοβαρή, που έχουν ξεκινήσει έρανοι για τη συγκέντρωση παιδικών τροφών, βρεφικού γάλακτος σε σκόνη και φαρμάκων.

Παράλληλα, περίπου 17 δις ευρώ καταβάλλονται ανά τρίμηνο για την πληρωμή των τόκων και χρεωλυσίων. Διότι η αποπληρωμή του χρέους έχει απόλυτη προτεραιότητα. Οι πληρωμές καταβάλλονται σε ξένες τράπεζες, σε ιδιωτικούς δανειστές και σε αυτούς που αγόρασαν τα ελληνικά κρατικά ομόλογα. Για να μπορέσει να πληρώσει το χρέος, η χώρα αναγκάζεται να παίρνει νέα δάνεια. Τα τελευταία τρία χρόνια η Ευρώπη και το ΔΝΤ έχουν δανείσει στην Ελλάδα 219 δις ευρώ. Ουσιαστικά, ολόκληρο το ποσό, 211,2 δις, έχει διατεθεί για την καταβολή πληρωμών για τους τόκους του αρχικού δανείου και τη στήριξη των ελληνικών τραπεζών.[2] Φυσικά, η χώρα πρέπει επίσης να πληρώνει τόκους και για κάθε νέο δάνειο. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται μια δανειακή «μαύρη τρύπα» δίχως τέλος. Παρά το γεγονός ότι οι υποχρεώσεις έχουν μειωθεί αρκετά, το συνολικό χρέος αυξήθηκε από 112% σε175% του ΑΕΠ και υπολογίζεται να φτάσει το 189% έως το τέλος του 2013.[3]

Αυτό που συμβαίνει το έχουμε βαφτίσει «κρίση», μια λέξη μάλλον ήπια που δεν αντανακλά ακριβώς την πραγματικότητα. Δίνει την εντύπωση ότι η Ελλάδα έχει πληγεί από κάποια φυσική καταστροφή κι εμείς δεν μπορούμε παρά να εκφράσουμε τη λύπη μας. Ακούμε συχνά τους Σουηδούς υπουργούς να μας

λένε πόσο λυπηρό είναι το ότι η χώρα περνάει μια περίοδο κρίσης και πόσο ελπιδοφόρα είναι η άνθηση του πολιτισμού παρά τη ζοφερή οικονομική κατάσταση και να εκφράζουν την αισιοδοξία τους για την επικείμενη έξοδο από την κρίση, λες και δεν μπορούν να κάνουν τίποτα για να αναστραφούν τα δεδομένα. Στην πραγματικότητα, η Ελλάδα θα μπορούσε να κηρύξει πτώχευση σήμερα κιόλας, να αναστείλει ή να αναβάλει τις πληρωμές των τόκων και να αφοσιωθεί στην αναδόμηση της οικονομίας της.

Η αλήθεια, όμως, είναι ότι η Ελλάδα δεν είναι πια μια ανεξάρτητη χώρα. Το χρέος την έχει πλέον μετατρέψει σε μια οικονομική αποικία που σε μεγάλο βαθμό κυβερνάται από την τρόικα: την Ευρωπαϊκή Ένωση, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Για να πάρει η Ελλάδα τα απαραίτητα δάνεια, αναγκάστηκε να δεχτεί εκατοντάδες όρους, όπως μείωση των μισθών κατά το ήμισυ. Κεκτημένα δικαιώματα του λαού, όπως οι συλλογικές συμβάσεις εργασίας, έχουν πλέον αποδομηθεί. Τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές, η χώρα βρίσκεται σε φάση ξεπουλήματος των περιουσιακών στοιχείων της, όπως νησιά, δημόσιες επιχειρήσεις και μεταλλευτικά δικαιώματα. Όλα τα έσοδα από τις πωλήσεις κατατίθενται σε έναν τραπεζικό λογαριασμό που ελέγχεται από το Eurogroup και την Επιτροπή.[4] Ο εν λόγω λογαριασμός χρησιμοποιείται αποκλειστικά για την καταβολή των τόκων επί των ξένων δανείων.

Για να γράψω αυτό το βιβλίο, πηγαινοερχόμουν στην Αθήνα επί δύο χρόνια. Στο βιβλίο αυτό διηγούμαι όσα έζησα από τη δική μου σκοπιά. Βασικό μου κίνητρο για αυτή την προσπάθεια είναι η επιθυμία να καταλάβω τα αίτια αυτής της κρίσης. Εάν δεν διερευνήσουμε τα αίτια, θα συνεχίσουμε να θεωρούμε

την κρίση ως φυσική καταστροφή, κάτι που δεν ισχύει στην πραγματικότητα. Αυτή η κρίση δεν νοείται χωρίς να συζητήσουμε για την ΕΕ, το ευρώ και την απορρύθμιση του οικονομικού συστήματος. Όλοι οι ανωτέρω παράγοντες αποτελούν κομμάτι της αναδιάρθρωσης του καπιταλιστικού συστήματος που έχει υπερισχύσει τα τελευταία τριάντα πέντε χρόνια και έχει κάνει την κρίση καθημερινότητα σε ολόκληρο τον κόσμο. Για το λόγο αυτό δεν είναι δύσκολο να κατανοήσουμε τι συμβαίνει στην Ελλάδα. Οι ίδιες διαδικασίες παρατηρούνται ακόμα και στη Σουηδία, με λιγότερο, όμως, έντονους ρυθμούς: μέτρα όπως ιδιωτικοποιήσεις, επιθέσεις κατά των σωματείων, αυξανόμενη ανεργία.

Όποια άποψη κι αν έχει ο αναγνώστης σχετικά με τα αίτια της κρίσης και όποια πολιτική ιδεολογία κι αν υποστηρίζει, ελπίζω να μπορέσει να δει με καθαρή ματιά την κατάσταση στην Ελλάδα. Οι περισσότεροι Σουηδοί έχουν βρεθεί στην Ελλάδα για διακοπές. Κατά την περίοδο της δικτατορίας, 1967-1974, πολλοί Σουηδοί έδειξαν την αλληλεγγύη τους στην Ελλάδα, οργανώνοντας γκαλά, τουριστικά μποϊκοτάζ και διαμαρτυρίες για την αποκατάσταση της δημοκρατίας στη χώρα. Σήμερα η ανθρωπιστική κατάσταση είναι πολύ πιο σοβαρή σε σύγκριση με την περίοδο της δικτατορίας. Κι όμως, κανείς δεν αντιδρά υπέρ της Ελλάδας, τουλάχιστον φανερά.

Πίσω στην Αθήνα

Πριν από δυο χρόνια, το καλοκαίρι του 2011, δέχτηκα ένα τηλεφώνημα από μια παλιά μου φίλη από το σχολείο, τη Φωτεινή. Με τη Φωτεινή ήμασταν συμμαθήτριες στο γυμνάσιο στη Στοκχόλμη. Μετά το σχολείο η Φωτεινή γύρισε στην Ελλάδα, σπούδασε, έγινε εκπαιδευτικός και χαθήκαμε. Ήθελε να με ρωτήσει εάν ήξερα τι συμβαίνει στην Ελλάδα. Τότε εγώ δεν είχα ιδέα. Είχα ακούσει κάτι σχετικά με περικοπές μισθών και υψηλές συντάξεις, αλλά αυτό ήταν όλο. Η Φωτεινή μού είπε: «Άκου τι παίζει, στη Βουλή θα ψηφίσουν να περάσει μια συμφωνία που θα μας κόψει τους μισθούς μέχρι 50%. Αν ισχύσει αυτό, τα παιδιά μας δεν θα έχουν κανένα μέλλον. Ο κόσμος έχει βγει στους δρόμους εδώ και δύο μέρες!»

Αποφάσισα να ταξιδέψω στην Ελλάδα για να γράψω ένα άρθρο σχετικά με όσα συμβαίνουν. Όταν έφτασα στην Αθήνα τον Ιούλιο του 2011, οι δρόμοι έμοιαζαν να βρίσκονται εν τω μέσω ενός πανηγυριού της δημοκρατίας. Η κεντρική πλατεία της Αθήνας, η πλατεία Συντάγματος, κατακλυζόταν από κόσμο, σκηνές, τα τραγούδια και τα συνθήματα έδιναν κι έπαιρναν, ενώ δινόταν δημόσιο βήμα για τη ζύμωση νέων ιδεών. Η κρίση είχε καταφέρει να ενώσει ανθρώπους όλων των ηλι-

κιών, των κοινωνικών στρωμάτων και των ιδεολογιών. Η λέξη-κλειδί ήταν το «νέο»: νέες ιδέες, νέες προτάσεις, νέες μορφές άσκησης της πολιτικής. Δεν θυμόμουν να έδειχνε η Φωτεινή κάποιο ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πολιτική, αλλά τώρα πλέον ήταν άλλος άνθρωπος. Δεν είχα καν προλάβει να προσγειωθώ στην Αθήνα και άρχισε να με βομβαρδίζει με φράσεις όπως: άμεση δημοκρατία, Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, Αργεντινή και αστυνομική βία, παρακράτος... Ολόκληρη η οικογένειά της ήταν εξοργισμένη από τα γεγονότα που διαδραματίζονταν και η μητέρα της είχε αγοράσει αντιασφυξιογόνες μάσκες για όλους μας, να τις φοράμε στις διαδηλώσεις.

Μέσα στα δυο χρόνια που πέρασαν από τότε, έχουν συμβεί πολλά. Κυβερνήσεις έχουν διαδεχτεί η μια την άλλη, ένας μη εκλεγμένος από τον λαό τέως διοικητής της Τράπεζας της Ελλάδος και αντιπρόεδρος της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας κυβέρνησε προσωρινά τη χώρα, μέτρα λιτότητας εφαρμόστηκαν και ακυρώθηκαν. Ο κόσμος ξέσπασε σε γενικές απεργίες, διαμαρτυρίες και διαδηλώσεις. Οι διαμαρτυρίες κατασίγασαν και τα σημάδια της κρίσης έγιναν όλο και πιο εμφανή. Αντί της νέας εποχής που αρχικά ήλπιζε ο κόσμος ότι θα έρθει, όλα επέστρεψαν στα παλιά. Οι άνθρωποι ανακύκλωναν παλιά ρούχα, παλιά αντικείμενα, παλιά επιχειρήματα. Τριαντάχρονοι μετακόμισαν ξανά στα πατρικά τους, κάτοικοι της πόλης επέστρεψαν στα χωριά τους, υπάλληλοι είδαν το μισθό τους να πέφτει στο επίπεδο που ήταν πριν από δέκα χρόνια. Όλα μοιάζουν σαν το ρολόι να σταμάτησε και μετά να άρχισε να γυρίζει προς τα πίσω. Η τηλεόραση έδειχνε μόνο επαναλήψεις, καθώς δεν υπήρχαν χρήματα για νέες παραγωγές. Οι ραδιοφωνικοί σταθμοί έπαιζαν αυτόματα μουσική όλο το εικοσιτετράωρο. Έως ότου, ξαφνικά μια ημέρα του Ιούνη του 2013,

ο πρωθυπουργός διέταξε να κλείσουν όλα τα κρατικά ΜΜΕ, δηλαδή η κρατική τηλεόραση και η ραδιοφωνία, και να απολυθούν όλοι οι υπάλληλοί τους.

«Για εμάς τους νέους υπάρχουν δύο επιλογές», λέει ο φίλος μου ο Νίκος. «Να μεταναστεύσουμε ή να μετακομίσουμε ξανά στο παιδικό μας δωμάτιο με τις παλιές αφίσες στους τοίχους». Ο Νίκος είναι άνεργος, όπως πολλοί από τους φίλους μου: ο Γιάννης, η Δάφνη, ο Τάκης. Είναι όλοι γύρω στα τριάντα, μορφωμένοι, κάποιοι από αυτούς έχουν πάρει πολλά πτυχία, αλλά αυτό δεν παίζει πλέον κανέναν ρόλο. Όλοι οι μορφωμένοι, ταλαντούχοι άνθρωποι έχουν βρεθεί μπροστά στο εξής δίλημμα: Να φύγουν μετανάστες στο εξωτερικό για να κάνουν καριέρα ή να μείνουν για να φροντίσουν την οικογένειά τους; Αν μεταναστεύσεις στο εξωτερικό, νιώθεις σαν να θυσιάζεις την πατρίδα και την οικογένειά σου, ενώ, αν μείνεις στην Ελλάδα, θυσιάζεις τον εαυτό σου. Πολλοί κάθονται κλεισμένοι στο σπίτι και διαβάζουν συνεχώς ειδήσεις στο Ίντερνετ. Μπορεί να βρίσκονται στο μάτι του κυκλώνα, αλλά αντιμετωπίζουν την κρίση σαν απλοί παρατηρητές.

Τα δύο χρόνια που πέρασαν έχουν αλλάξει ριζικά τους ανθρώπους. Εν μέρει προς το καλύτερο, καθώς πολλοί έχουν αποκτήσει περισσότερη ακεραιότητα, έχουν μάθει να υπερασπίζονται τον εαυτό τους και ταυτόχρονα να δείχνουν μεγαλύτερη αλληλεγγύη σε αυτούς που τη χρειάζονται. Άλλοι έγιναν πιο επιθετικοί κι ευέξαπτοι, άλλοι νιώθουν πικρία. Κάποιοι απομονώθηκαν από ντροπή επειδή δεν έχουν χρήματα. Πολλοί νιώθουν την ανεργία στο πετσί τους. Ακόμη και η αναζήτηση εργασίας φαντάζει άσκοπη.

Μάρτιος του 2013. Προσγειώνομαι στο αεροδρόμιο Ελευθέριος Βενιζέλος. Ένα ακόμη από τα πολλά ταξίδια που έχω

κάνει τα τελευταία χρόνια. Αυτή τη φορά δεν είπα σε κανέναν από τους φίλους μου ότι έρχομαι. Αν τους το είχα πει, θα ένιωθαν την υποχρέωση να έρθουν να με υποδεχτούν και τότε θα έπρεπε να χαλάσουν δέκα ευρώ για τη μετακίνησή τους. Παίρνω μόνη μου το λεωφορείο μέχρι την πόλη. Η διαδρομή περνάει έξω από το κέντρο της Αθήνας. Τα τοπία με τα όμορφα βουνά και τις ξηρές περιοχές διαδέχονται τα προάστια της Αθήνας.

Μια Αμερικανίδα φίλη μου μου είχε πει κάποτε ότι η γιαγιά της είχε ζήσει την παγκόσμια οικονομική ύφεση του '29. «Was she depressed?» είχα αστειευτεί τότε. Νόμιζα πως ήταν απλώς μια σύμπτωση το ότι στα αγγλικά χρησιμοποιείται η ίδια λέξη για να περιγράψει την οικονομική κρίση και την ψυχική ασθένεια (depression). Μόνο τότε κατάλαβα πραγματικά ότι, σε περίοδο οικονομικής ύφεσης, ο κόσμος περνάει ένα είδος κατάθλιψης που γίνεται αισθητή σε όλους. Πίστευα κάποτε ότι η ψυχολογική κατάσταση, η διάθεση, ήταν κάτι το προσωπικό, έκανα όμως μεγάλο λάθος. Σε περιόδους σημαντικών γεγονότων, όπως κρίσεις, πόλεμοι και επαναστάσεις, ολόκληρες πόλεις ζουν και αναπνέουν με μια ανάσα, κάτι που νιώθω πολύ έντονα κάθε φορά που έρχομαι στην Αθήνα: ακόμη κι ο αέρας φαντάζει βαρύς, κατάφορτος από ανησυχία, λύπη, θυμό, παραίτηση.

Κατεβαίνω από το λεωφορείο. Πλατεία Συντάγματος... Αυτή τη στιγμή δεν διακρίνεται ούτε ίχνος διαμαρτυρίας. Μόνο ένας άνδρας τριγυρίζει μόνος του με ένα πλακάτ φωνάζοντας. Μερικοί χαρωποί νέοι μοιράζουν δωρεάν δείγματα κρέμας σώματος. Μια απαλή, ζεστή αύρα μού θυμίζει ότι έρχεται η άνοιξη. Η Φωτεινή μού έφτιαξε δυο μαρτάκια με κλωστή. Σύμφωνα με το λαϊκό έθιμο, υποτίθεται ότι σε προστατεύουν από τον

πρώτο ανοιξιάτικο ήλιο. Κανονικά φτιάχνεις ένα βραχιολάκι, αλλά τα τελευταία χρόνια η Φωτεινή φτιάχνει δύο: ένα παραδοσιακό με κόκκινη και λευκή κλωστή κι ένα με κόκκινη και μαύρη κλωστή που συμβολίζει την ελπίδα για την επανάσταση. Η ελπίδα είναι πλέον πιο πολύτιμη κι από το χρυσό. Η ελπίδα είναι πλέον ζήτημα χρόνου. Γιατί κάθε μήνας που περνά, την κάνει πιο ακριβή.

Η τρόικα καταφθάνει στην Ελλάδα

Το 2009 η Ελλάδα είχε φτάσει ουσιαστικά σε κατάσταση χρεοκοπίας. Η χώρα δεν ήταν πλέον σε θέση να καταβάλει τις πληρωμές των τόκων για το δάνειό της. Εάν δεν βρίσκονταν χρήματα από κάπου, η χώρα θα κήρυττε πτώχευση μέσα σε μερικές εβδομάδες. Εάν συνέβαινε αυτό, σειρά θα είχαν οι μεγάλες γαλλικές και γερμανικές τράπεζες που είχαν δανείσει τεράστια ποσά στην Ελλάδα. Οι επενδυτές και οι δανειστές αντιλήφθηκαν την επερχόμενη πτώχευση και αύξησαν τα spreads σε άνω του 10%.[5]

Η πτώχευση πλησίαζε όλο και περισσότερο. Οι εφημερίδες γέμιζαν με απόψεις ειδικών που προέβλεπαν την «πτώχευση της Ελλάδας μέσα σε μια βδομάδα» και ότι «η Ελλάδα θα αναγκαστεί να βγει από το ευρώ σε ένα μήνα». Ο Έλληνας πρωθυπουργός, ο σοσιαλιστής Γιώργος Παπανδρέου, επικοινώνησε τηλεφωνικά με τον τότε διευθυντή του ΔΝΤ, Ντομινίκ Στρος-Καν, και ζήτησε βοήθεια.

Το ΔΝΤ συνεδρίασε με την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα και την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, με αποτέλεσμα να σχηματίσουν μια ομάδα, τη λεγόμενη τρόικα, και να αποφασίσουν να δανείσουν στην Ελλάδα ένα πρώτο πακέτο 110 δις ευρώ με τόκο

5%. Έτσι, η Ελλάδα θα κατάφερνε να αποφύγει την πτώχευση και οι ευρωπαϊκές τράπεζες να σωθούν, έστω προσωρινά.

Όμως το δάνειο δεν δόθηκε άνευ όρων. Για να το πάρει, η Ελλάδα αναγκάστηκε να υπογράψει το λεγόμενο Μνημόνιο Συναντίληψης (Memorandum of Understanding), το οποίο υπαγόρευε την υποχρέωση να γίνουν οριζόντιες μειώσεις μισθών και ιδιωτικοποιήσεις.

Η κυβέρνηση αναγκάστηκε να συμφωνήσει να μειώσει δραστικά τις συντάξεις και τους μισθούς των δημόσιων υπαλλήλων. Δημόσια περιουσιακά στοιχεία έπρεπε να πουληθούν. Ο δημόσιος σιδηρόδρομος έπρεπε να παρουσιάσει κέρδη και όλες οι μη κερδοφόρες διαδρομές να διακοπούν. 150.000 δημόσιοι υπάλληλοι έπρεπε να απολυθούν σε βάθος χρόνου και μόνο ο ένας στους πέντε δημόσιους υπαλλήλους που συνταξιοδοτούνται θα μπορούσε να αποζημιωθεί. Οι φόροι στο αλκοόλ, στη βενζίνη και στα αυτοκίνητα έπρεπε να αυξηθούν. Οι εταιρίες, αντιθέτως, που ήθελαν να προχωρήσουν σε συγχώνευση ή εξαγορά θα λάμβαναν φορολογικές ελαφρύνσεις. Ακόμη και ο ιδιωτικός τομέας έπρεπε να αναδιαμορφωθεί πλήρως. Ο βασικός μισθός έπρεπε να μειωθεί και να εφαρμοστούν νέα «πιο ευέλικτα ωράρια εργασίας». Η διάρκεια των προσωρινών συμβάσεων εργασίας επεκτάθηκε στο ένα έτος. Η κυβέρνηση έπρεπε να «διευκολύνει τις προσωρινές συμβάσεις εργασίας και τη μερική απασχόληση». Η κυβέρνηση έπρεπε επίσης να είναι σε θέση να εγγυηθεί το πάγωμα του βασικού μισθού για τουλάχιστον τρία χρόνια.[6] Ο προϋπολογισμός της υγείας έπρεπε να μειωθεί κατά 400 εκατομμύρια ευρώ το έτος, κυρίως όσον αφορά τη φαρμακευτική δαπάνη.[7]

Το ελληνικό Κοινοβούλιο δεν πρόλαβε καν να συζητήσει τη συμφωνία. Οι βουλευτές είχαν μόνο δύο μέρες στη διάθεσή

τους, με αποτέλεσμα πολλοί από αυτούς να μην προλάβουν καν να διαβάσουν το κείμενο της συμφωνίας. Ο σοσιαλιστής Θωμάς Ρομπόπουλος εξομολογείται: «Κανείς μας δεν πρόλαβε να διαβάσει το μνημόνιο, ούτε εγώ, ούτε κανένας άλλος. Εμπιστευτήκαμε απλώς τον υπουργό Οικονομικών».[8] Η βουλευτής επικρατείας του ΠΑΣΟΚ Έλενα Παναρίτη διαμαρτυρήθηκε σχετικά στο Κοινοβούλιο: «Δεν προλαβαίνουμε να αποφανθούμε σχετικά με αυτό το θέμα, χρειαζόμαστε περισσότερο χρόνο!» Η Παναρίτη είχε εργαστεί παλαιότερα ως οικονομολόγος στην Παγκόσμια Τράπεζα, με αντικείμενο την εφαρμογή ριζικών μεταρρυθμίσεων σε χρεωμένα κράτη της Νοτίου Αμερικής και τώρα είχε έρθει και η σειρά της χώρας της. Μου είπε ότι, αν και έχασε τον ύπνο της για μερικά βράδια, στο τέλος ψήφισε θετικά. «Πώς πήρες αυτή την απόφαση;» τη ρώτησα. «Είμαι υπέρ του καπιταλισμού. Η Ελλάδα χρειάζεται αυτή τη συμφωνία, αλλά δεν γίνονται έτσι αυτά τα πράγματα. Δεν μπορείς να ξεριζώσεις το κοινωνικό υπόβαθρο και τις κοινωνικές δαπάνες μιας ολόκληρης κοινωνίας μέσα σε δυο μόλις ημέρες χωρίς καμία απολύτως συζήτηση».

Το ελληνικό twitter βρίθει πικρόχολων αστείων: «Δεν διάβασα το μνημόνιο γιατί δεν άνοιγε η επισύναψη στο e-mail», «Δεν διάβασα το μνημόνιο γιατί περιμένω να βγει σε ταινία», «Δεν διάβασα το μνημόνιο γιατί έτσι κι αλλιώς θα με ψηφίζατε. Ξανά και ξανά», «Δεν διάβασα το μνημόνιο γιατί οι Έλληνες δεν διαβάζουν ποτέ τα εγχειρίδια χρήσης».

Από εκείνη τη μέρα η λέξη «μνημόνιο» έχει καθιερωθεί ως μια από τις πιο μισητές λέξεις στην Ελλάδα.

...και αντικρίζει σκηνές

Το καλοκαίρι του 2011 οι αγανακτισμένοι πολίτες κατέλαβαν διάφορες πλατείες στις χώρες της μαστιζόμενης από την κρίση Νότιας Ευρώπης. Το κίνημα ξεκίνησε από την Ισπανία. Η πλατεία Puerta del Sol της Μαδρίτης γέμισε σκηνές και κόσμο που φώναζε ότι η κρίση δεν ήταν δικό του σφάλμα και ότι δεν είχε σκοπό να την πληρώσει. Όταν έφτασε στην Ελλάδα η είδηση ότι οι Ισπανοί είχαν αναρτήσει προκλητικό πανό με το σύνθημα «Κάντε ησυχία μην ξυπνήσουμε τους Έλληνες», 100.000 Έλληνες πολίτες βγήκαν στους δρόμους και κατευθύνθηκαν προς την πλατεία Συντάγματος. Χωρίς κάλεσμα σε διαμαρτυρία, χωρίς μεγάφωνο, χωρίς λίστα ομιλητών, αλλά όλοι με την αυθόρμητη αίσθηση ότι έπρεπε να βρίσκονται στην πλατεία. «Ξυπνήσαμε» έγραφε ένα πανό. «Error 404: Democracy not found» έγραφε ένα άλλο.

Κάθε βράδυ γίνονταν λαϊκές συνελεύσεις, όπου μπορούσε να πάρει το λόγο οποιοσδήποτε. Στην αρχή ήταν τόσοι πολλοί αυτοί που ήθελαν να μιλήσουν, που έπρεπε να πάρουν χαρτάκι με νούμερο και να φανούν τυχεροί για να φωνάξει κάποιος το νούμερό τους. Όταν κατέφτασα στην πλατεία στα μέσα του Ιούλη, ήταν παρόντες μόνο χίλιοι άνθρωποι περίπου και αρκούσε να μπουν σε μια σειρά για να πάρουν το λόγο.

Η Φωτεινή, η Δάφνη, ο Μιχάλης και εγώ καθόμαστε στα ζεστά από τον ήλιο μάρμαρα και τους ακούγαμε. Συναντούσα τη Φωτεινή στην πλατεία κάθε μέρα μετά το σχόλασμα από τη δουλειά της. Η Φωτεινή έχει δύο μάστερ: ένα στην παιδαγωγική με ειδίκευση στις ξένες γλώσσες και ένα στην αγγλική λογοτεχνία. Δούλευε στο Εθνικό Συμβούλιο Παιδείας εδώ και ένα χρόνο. Ο μισθός που έπαιρνε τότε ήταν 1.200 ευρώ, ποσό με το οποίο μπορούσε να έχει το δικό της διαμέρισμα και να πηγαίνει διακοπές μια φορά το χρόνο. Παράλληλα δούλευε και τα βράδια, κάνοντας ιδιαίτερα αγγλικών, για να συμπληρώνει το μισθό της. Ο Μιχάλης ήταν μαθητής της που μάθαινε αγγλικά στον ελεύθερο χρόνο του, μετά τη δουλειά του. Δούλευε τότε ως εργάτης σε εργοστάσιο και θεωρούσε ότι τα αγγλικά θα του χρειάζονταν σε περίπτωση που θα αναγκαζόταν να μεταναστεύσει. Η Δάφνη δούλευε σε ταξιδιωτικό γραφείο. Έως τον Ιούλιο του 2011 είχαν όλοι ακόμη τις δουλειές τους.

«Την πρώτη φορά που άκουσα για την κρίση», λέει η Φωτεινή, «ήταν σε ένα άρθρο της εφημερίδας *Guardian* που έγραφε "Θα αναγκαστεί η Ελλάδα να φύγει από το ευρώ;" Σκέφτηκα: Τι σημαίνει αυτό; Τι πάει να πει να φύγουμε από το ευρώ; Πήρα μαζί μου την εφημερίδα και την έδειξα στη Δάφνη και στη Μαρία, όμως δεν πήραν το άρθρο στα σοβαρά».

«Όχι», λέει η Δάφνη, «επικεντρωθήκαμε πιο πολύ στην εικόνα, ήταν μια φωτογραφία ενός τσολιά έξω από τη Βουλή και κάναμε πλάκα ότι μπορούσες να δεις το εσώρουχό του».

«Αυτό ήταν το πρώτο άρθρο», συνεχίζει η Φωτεινή. «Ακολούθησαν κι άλλα, όλο και περισσότερα. Έπειτα άρχισαν να γράφουν για το Δημόσιο και το θέμα μετατράπηκε σε κυνήγι μαγισσών. Έπειτα από λίγο καιρό άρχισα να νιώθω ότι εγώ έφταιγα για τα πάντα: για το δημόσιο χρέος, για το δημοσιονομικό έλλειμμα,

για την ευρωκρίση. Ένιωθα πως όλα ήταν δικό μου λάθος, αν και εγώ το μόνο που έκανα ήταν να διδάσκω αγγλικά σε παιδιά!»

«Τότε ήταν που αποφάσισες να βγεις στο Σύνταγμα;» ρωτάω εγώ.

«Όχι, αυτό προέκυψε τυχαία. Θα βγαίναμε για μπίρες με τη Δάφνη και περάσαμε από την πλατεία. Η φάση έμοιαζε με μεγάλο πανηγύρι με κάθε λογής ανθρώπους: ταξιτζήδες, οδηγούς λεωφορείων. Και έτσι μείναμε και ακούσαμε τον κόσμο να μιλάει. Έπειτα άρχισα να πηγαίνω κάθε μέρα. Ταυτόχρονα άρχισα να συζητάω πολιτικά θέματα με τον Μιχάλη και με άλλους ενήλικους μαθητές μου. Δεν καταλάβαινα όλους τους οικονομικούς όρους, αλλά ήξερα τι είχε κάνει το ΔΝΤ σε άλλες χώρες και η κατάσταση δεν φαινόταν αισιόδοξη. Η ανάμιξη του ΔΝΤ συχνά χειροτερεύει την κατάσταση. Η πλατεία ήταν σαν ένα μεγάλο μάθημα οικονομικών για μένα. Εδώ έμαθα τι σημαίνουν eurobonds, CDS, κρατικά ομόλογα και δημιουργική λογιστική του κεφαλαίου. Όταν ψηφίστηκε το πακέτο οικονομικών μέτρων τον Ιούνιο, ξέσπασε πόλεμος στους δρόμους της Αθήνας. Δεν θα ξεχάσω ποτέ τις σκηνές που είδα με τα μάτια μου».

Κάποιοι από τους ομιλητές έχουν γράψει μεγάλα μανιφέστα, τρέμουν από νευρικότητα και κοιτάζουν συνεχώς τα χαρτιά τους. Άλλοι είναι χαρισματικοί ομιλητές. Αυτό που τους ενώνει είναι το ότι όλοι αντιτίθενται στην τρόικα.

Πολλοί λένε ότι, εάν ο λαός αναγκαστεί να πληρώσει, θα πρέπει να του δοθεί αναλυτικός λογαριασμός όσον αφορά το πού πήγαν τα χρήματά τους. Με τη διαφθορά που επικρατεί και τα σκάνδαλα χρηματισμού, ειδικά κατά την περίοδο πριν από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004 και στους στρατιωτικούς εξοπλισμούς, είναι καιρός να ανοίξουν όλα τα χαρτιά. Το ελληνικό ντοκιμαντέρ *Debtocracy* έχει καταστήσει τον όρο

«odious debt», δηλαδή το επαχθές ή παράνομο χρέος, όρο της καθημερινότητας. Ο κόσμος μιλάει για την Αργεντινή και το Εκουαδόρ, χώρες που τόλμησαν να αναστείλουν τις πληρωμές και να αψηφήσουν το ΔΝΤ. Κυκλοφορεί μια φήμη ότι η αστυνομία και ο δήμαρχος σχεδιάζουν να αδειάσουν την πλατεία απόψε στις εφτά, αυτή όμως η φήμη κυκλοφορεί κάθε μέρα.

Ένας άνδρας με λευκά μαλλιά εξιστορεί τη ζωή του ως λιμενεργάτη και μιλά για την προδοσία των σοσιαλιστών. Λέει ότι έχει χάσει την πίστη του στους πολιτικούς, ότι πρέπει να γίνει εκκαθάριση ολόκληρης της υπάρχουσας τάξης των πολιτικών, εφόσον είναι οι ίδιοι άνθρωποι που κυβερνούν τη χώρα εδώ και χρόνια. Η φωνή του είναι δυνατή, οι λέξεις αντηχούν με ένταση και εγώ φαντάζομαι ότι ακούγεται μέχρι μέσα στο Κοινοβούλιο. Όταν τελειώνουν τα πέντε λεπτά του, ρωτάει: «Να συνεχίσω;» «Ναι!» φωνάζουν όλοι και κουνάνε τα χέρια τους. Χρησιμοποιούν σήματα που προέρχονται από το αναρχικό κίνημα. Το κούνημα των χεριών σημαίνει συναίνεση, ενώ το σφίξιμο της γροθιάς σημαίνει ένσταση. Όμως όταν ο άνδρας αυτός αρχίζει να μιλάει για την κόρη του και πόσο περήφανος είναι για αυτήν, ο κόσμος αντιδρά φωνάζοντας: «Φτάνει! Δεν έχεις προτάσεις να κάνεις! Αν δεν έχεις κάτι να προτείνεις, φύγε!» Ο άνδρας φεύγει με την ουρά στα σκέλια και ο επόμενος ομιλητής παίρνει τη θέση του.

Πρόκειται για έναν νεαρό άνδρα που φωνάζει: «Πρέπει να φύγουμε από την πλατεία και να κάνουμε κατάληψη στη Βουλή! Η Βουλή είναι παράνομη χωρίς τη λαϊκή εντολή!»

Ο κόσμος της πλατείας μοιάζει να έχει καταληφθεί από μια ευφορία, από μια αίσθηση ότι όλα είναι δυνατά. Στέκονται πενήντα μέτρα από τη Βουλή και ζυγίζουν την πιθανότητα μιας πραγματικής επανάστασης, της λαϊκής κυριαρχίας, της πτώ-